

BROEDVOGELS
VAN
DE HUIZERENG
IN 2001

Guus Proost, Dick A. Jonkers en Hugo Weenen

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken
Hilversum

BROEDVOGELS

VAN

DE HUIZERENG

IN 2001

Guus Proost
Dick A. Jonkers
Hugo Weenen

Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken
Subgroep Avifauna
Postbus 1028
1200BA Hilversum

Uitgave: 173

Copyright 2008 – Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum
Overname van gegevens is alleen toegestaan met bronvermelding en na schriftelijke
toestemming van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken.

DANKWOORD

Dit verslag is gebaseerd op broedvogelinventarisaties uitgevoerd door Anco Driessen, Jelle Harder, Nico Klippel, Cor de Kruif, Frank van de Weijer, Roel Zijlstra en de auteurs. Bij deze willen wij onze dank uitspreken voor hun bijdragen aan dit onderzoek en verslag. Eveneens danken wij Poul Hulzink (Goois Natuurreservaat) voor de terrein beschrijving en suggesties voor het discussie deel van het rapport.

Voor Cor de Kruif

INHOUD

Samenvatting	4
Inleiding	5
Werkwijze	5
Gebiedsbeschrijving	5
Resultaten en discussie	7
Aanbevelingen voor terreinbeheer	13
Geraadpleegde literatuur	14
Appendices: territoriumkaarten	15

SAMENVATTING

In het voorjaar van 2001 is een broedvogelinventarisatie uitgevoerd in de Huizereng, een natuurgebied zuidelijk van de bebouwing van Huizen. Op de topografische kaart staat dit gebied aangegeven als De Eng. In totaal zijn 1095 broedvogelterritoria vastgesteld, verdeeld over 40 soorten. Hieronder bevinden zich soorten van oude loofbossen, zoals Kleine Bonte Specht, Glanskop en Appelvink. Verder kwamen struweelsoorten voor, waaronder Grasmus en Braamsluiper. Van de roofvogels waren Havik en Buizerd vertegenwoordigd; van de uilen Bosuil en Ransuil. Het gebied herbergt vier soorten die op de Rode Lijst van bedreigde diersoorten voorkomen: Ransuil (2 territoria), Grauwe Vliegenvanger (1 territorium), Matkop (5 territoria) en Groene specht (5 territoria).

De Huizereng wordt gekenmerkt door een grote afwisseling van kleinschalige landbouwgebieden en bospercelen

INLEIDING

De Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken (VWG) organiseert jaarlijks broedvogelinventarisaties, om een (zo volledig mogelijk) beeld te krijgen over

- waar welke broedvogels voorkomen en in welke dichtheid
- veranderingen in het voorkomen van broedvogels
- interactie tussen gebied en vogels, in het bijzonder het effect van beheersmaatregelen.

De VWG heeft als doelstelling de bestudering en de bescherming van de in het wild levend vogels in haar werkgebied. De Huizereng is een waardevol en kwetsbaar gebied, en is daarom geselecteerd voor deze broedvogelinventarisatie.

WERKWIJZE

De inventarisatie is zoals gebruikelijk uitgevoerd volgens de territorium-karteringsmethode, in overeenstemming met de richtlijnen van SOVON (Van Dijk 1993). Vanaf half maart tot medio juli zijn regelmatig bezoeken aan de twee gebieden gebracht. De verdeling van de inventarisaties over de tijd is aangegeven in onderstaande tabel:

Tabel 1. Data van de inventarisaties

Datum	Huizereng-west	Huizereng-oost
17/18 maart	x	x
7/8 april	x	x
14/15 april	x	
19 april		x
5-8 mei	x	x
19/20 mei		x
26/27 mei		x
9/10 juni	x	
16/17 juni	x	x
30 juni/1juli		x
Totaal	6	8

GEBIEDSBESCHRIJVING

De Huizereng ligt in de zuidoosthoek van de gemeente Huizen, grenzend aan de bebouwde kom van Huizen (aan de noordkant), een boomkwekerij (aan de oostkant), de Tafelbergheide (aan de zuidkant) en de Crailose weg (aan de westkant). Het

geïnterviewde gebied bevindt zich in atlas blok 26-51, in de kilometerhokken 34 en 35.

Een deel van het gebied is een restant van de vroegere eng van Huizen. Enkele overgebleven akkerbouwpercelen die eigendom zijn van het Goois Natuurreservaat vormen een akkerbouwreservaat. Hierin komen drie soorten planten van de Rode Lijst voor: het zeldzame glad biggenkruid, de zeer zeldzame korensla en de algemene korenbloem (De Bont 2005).

De Huizereng is een gemengd landelijk gebied, bestaande uit loofbos, naaldbos, akkers, kerstboomakkers en houtsingels. Het gebied is opengesteld voor publiek en wordt recreatief gebruikt door wandelaars, fietsers en ruiters (op de desbetreffende paden) en er is een seizoenskampeerterrein (Parrewijn) gevestigd (open van april tot oktober). De grootte van het geïnterviewde gebied bedraagt ongeveer 100 ha.

In de Huizereng wordt in enige mate de recreatieve druk opgevangen vanuit de stadsrand van Huizen. Het gebied maakt onderdeel uit van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) en heeft de status van natuurgebied. Het is grotendeels in eigendom van, en in beheer bij het Goois Natuurreservaat. Er zijn nog diverse bos- en akkerpercelen in particulier eigendom. Het Goois Natuurreservaat streeft naar verwerving van het totale gebied.

Beheer

Het beheer is gericht op instandhouding van het afwisselende landschap van akkers, bos en singels, karakteristiek voor de engen. Dit landschap dat op veel plaatsen rondom de dorpen in het Gooi (en elders in het land) aanwezig was, is veelal verdwenen door stads- en dorpsuitbreiding. Het Goois Natuurreservaat herstelt waar mogelijk het landschap door bijvoorbeeld volkstuintjes en kerstboomakkers na aankoop om te vormen tot akkers voor landbouwgewassen.

Op de akkers wordt de jaarlijkse cyclus van zaaiklaar maken, inzaaien, gewasgroei en oogsten toegepast met veelal en bij voorkeur traditionele gewassen zoals (winter)rogge, gerst, haver, boekweit en groenbemesters zoals knollen etc. In een aantal gevallen worden de gewassen niet geoogst, waardoor ze beschikbaar blijven als voerplekken voor trekvogels en wintergasten.

Het bosbeheer is gericht op omvorming naar ter plaatse thuishorende bostypen met bijvoorbeeld zomereik, berk, grove den, lijsterbes, sporkehout en vlier. Naaldbout, aangeplant voor de houtproductie, wordt zo mogelijk opgeruimd; loofbomen worden aangeplant. Om de natuurlijkheid te vergroten wordt de aanwezigheid van dood hout gestimuleerd en blijft dit zoveel mogelijk in het bos.

Er zijn sporen van zand-, leem- en grindwinning aanwezig in de vorm van kuilen. In één ervan, de zgn. tenniskuil, zijn vegetaties van voedselarme droge omstandigheden op de hellingen van de kuil aanwezig. Deze worden gekoesterd en er wordt voorkomen dat de hellingen dichtgroeien.

Op enkele plekken in de bossen komen heideplekjes voor; hier wordt gepoogd het dichtgroeien een halt toe te roepen. Soms wordt kleinschalig geplagd om de heidevegetatie te verjongen.

RESULTATEN EN DISCUSSIE

Broedvogelterritoria

De evaluatie van de data volgens de SOVON criteria (Van Dijk 1993) heeft geleid tot een totaal aantal van 1095 broedvogelterritoria, van 40 soorten.

Tabel 2. Aantal broedvogelterritoria per soort

	Soort	Aantal		Soort	Aantal
1	Roodborst	162	21	Fazant	6
2	Merel	158	22	Grote Lijster	6
3	Koolmees	123	23	Zwarte Mees	6
4	Winterkoning	85	24	Groene Specht	5
5	Pimpelmees	78	25	Grasmus	5
6	Vink	68	26	Matkop	5
7	Boomkruiper	42	27	Kuifmees	4
8	Houtduif	41	28	Goudvink	4
9	Zanglijster	41	29	Ekster	4
10	Grote Bonte Specht	39	30	Buizerd	3
11	Goudhaan	31	31	Ransuil	2
12	Tjif Tjaf	29	32	Kleine Bonte Specht	2
13	Glanskop	25	33	Vuurgoudhaan	2
14	Zwartkop	24	34	Bosuil	2
15	Gaai	24	35	Appelvink	2
16	Heggenmus	21	36	Staartmees	2
17	Boomklever	17	37	Braamsluiper	1
18	Fitis	9	38	Grauwe Vliegenvanger	1
19	Tuinfluit	7	39	Groenling	1
20	Zwarte Kraai	7	40	Havik	1

Van de 40 broedvogelsoorten die in het gebied zijn vastgesteld behoren er 35 tot de familie van de zangvogels, twee soorten zijn roofvogels, verder twee soorten uilen en tenslotte een hoender: de fazant. Vier soorten komen voor op de Rode Lijst van bedreigde diersoorten (2004): Ransuil, Groene Specht, Matkop en Grauwe Vliegenvanger. Van de Groene Specht en Matkop zijn vijf territoria vastgesteld, van de Ransuil twee en van de Grauwe Vliegenvanger één.

In tabel 3 zijn de aantallen broedvogelterritoria in de gebiedsdelen met bos (60 ha) van de Huizereng weergegeven (aantallen per 60 ha), alsmede de dichtheden (aantal per 60 ha) van dezelfde broedvogels in het Spandersbos in 2005 (Jonkers 2006).

Tabel 3. Broedvogeldichtheden (aantal paren per 60 ha) in de gebiedsdelen met bos in de Huizereng in 2001 en het Spanderswoud in 2006

Nr	Soort	Aantal / 60ha bos		Nr	Soort	Aantal / 60ha bos	
		Huizereng 2001	Spanderswoud 2005			Huizereng 2001	Spanderswoud 2005
1	Roodborst	155	50	19	Tuinfluitier	6	0.6
2	Merel	140	44	20	Zwarte Kraai	5	4
3	Koolmees	115	36	22	Grote Lijster	6	3
4	Winterkoning	76	45	23	Zwarte Mees	5	13
5	Pimpelmees	70	23	24	Groene Specht	1	0.3
6	Vink	60	25	25	Grasmus	2	0
7	Boomkruiper	40	17	26	Matkop	4	1.2
8	Houtduif	35	10	27	Kuifmees	4	6
9	Zanglijster	41	13	28	Goudvink	3	1.2
10	Grote Bonte Specht	36	16	29	Ekster	1	0.3
11	Goudhaan	28	3	30	Buizerd	3	0.9
12	Tjif Tjaf	22	3	31	Ransuil	2	1.5
13	Glanskop	22	8	32	Kleine Bonte Specht	2	0.3
14	Zwartkop	22	5	33	Vuurgoudhaan	2	0
15	Gaai	21	4	34	Bosuil	2	0.6
16	Heggenmus	1	2	35	Appelvink	2	2.4
17	Boomklever	17	11	36	Grauwe Vliegenvanger	1	0.3
18	Fitis	7	1.2	37	Havik	1	1.2

Voor 24 van de 37 broedvogelsoorten die in beide gebieden zijn vastgesteld, waren de dichtheden in de Huizereng hoger dan in het Spanderswoud. Wellicht draagt het gemengde landschapskarakter van de Huizereng bij aan de hoge broedvogel dichtheden. Dit is in ieder geval te verwachten voor typische ‘bosrand’ soorten zoals Tjiftjaf, Fitis, Grote Lijster, Groene Specht, Grasmus, Goudvink en Ransuil.

Het aantal broedvogelsoorten was in het Spanderswoud hoger (50). Dit komt o.a. doordat het Spanderswoud open water heeft met watervogels (5 soorten). Van de niet watervogels zijn de volgende wel in het Spanderswoud aangetroffen maar niet in de Huizereng: Sperwer, Holenduif, Zwarte Specht, Boompieper, Gekraagde Roodstaart, Fluitier, Bonte Vliegenvanger, Putter, Kruisbek en Raaf. Het is mogelijk dat de Sperwer bij de inventarisatie is gemist. Deze soort is broedvogel in percelen met vrij hoog en dicht naalddhout aan de rand van de bebouwing van Huizen (mededeling Dick Jonkers).

Boompieper en Gekraagde Roodstaart passen in principe goed in een bos met overgangen naar open terrein of met open plekken. Deze habitats moeten een niet al te hoge en dichte bodembegroeiing bezitten. Dat is waarschijnlijk niet het geval in de Huizereng.

Matkop

De Matkop staat op de Rode Lijst van bedreigde diersoorten. Volgens gegevens van het Broedvogel Monitoring Project en het Punt Transect Tellingen Project (zie SOVON website) neemt het aantal Matkoppen vanaf ongeveer 1990 af. Het Broedvogel Monitoring Project geeft een significante afname van <5% per jaar aan sinds 1990, terwijl het Punt Transect Tellingen Project een afname suggereert sinds 1980 van <5% per jaar. De afname bedraagt ongeveer 40% sinds de jaren 1980-1990. Het totaal aantal broedvogel paren in Nederland wordt geschat op 20.000-30.000.

De Matkop leeft in allerlei bossen met voldoende dode bomen. In dit zachte dode hout wordt een nestholte gemaakt (Vogelbescherming Nederland). De Matkop is vaak in iets vochtiger habitats te vinden dan de sterk gelijkende Glanskop, die iets minder algemeen is. Matkoppen maken ook wel gebruik van oude, deels verrotte palen van afrasteringen en hekken om hun nest in uit te pikken. Matkoppen hebben een -naar mezenmaatstaven-groot territorium. De gemiddelde oppervlakte van een matkop territorium is 7,5 hectare.

Het bosbeheer in de Huizereng is erop gericht om de natuurlijkheid te vergroten, o.a. door dood hout zoveel mogelijk te laten staan/liggen. De Matkop gebruikt dood hout om nestholtes te maken. Dit zou de reden kunnen zijn voor een relatief groot aantal Matkoppen in de Huizereng.

Groene Specht

De soort staat op de Rode Lijst omdat het aantal broedparen landelijk duidelijk is afgenomen en de verspreiding beperkt is (Hustings & Vergeer 2002). Het totaal aantal broedvogelparen in Nederland wordt geschat op 4500-5000.

De Groene Specht is na de Grote Bonte Specht de meest talrijke en verspreide specht in ons land. Waarschijnlijk trad halverwege de vorige eeuw al een afname op, vooral op de oostelijke zandgronden. Midden jaren zeventig broedden nog 6000-7500 paar in ons land. Daarna zette de afname duidelijk door, vooral in het oosten en zuiden. Rond 1985 waren er nog 3000-4500 paar over. Sindsdien lijkt de populatie in de Achterhoek en Zuid-Limburg iets te stijgen, terwijl het midden van het land, het rivierengebied, oostelijk Brabant en aangrenzend Limburg een verdere afname melden. In de duinstreek en in Zeeland wordt sinds midden jaren tachtig een duidelijke toename opgemerkt. Nu is de stand 4.500 -5.500 broedparen.

De afname van de Groene Specht lijkt in de eerste plaats gerelateerd aan de problemen die bepaalde mierensoorten ondervinden bij de verzuring van bos en heide. De afname van dit stapelvoedsel leidt logischerwijs tot het verdwijnen van deze mierenpredator. Een serieuze aanpak van de verzuring van ons milieu is dan ook de belangrijkste structurele oplossing voor de problemen van deze soort. Op lokaal niveau speelt verder de afname van nestgelegenheid een rol. Te denken valt daarbij aan het verdwijnen van hoogstamboomgaarden in het rivierengebied. Daarnaast zou een meer natuurlijk bosbeheer ook de Groene Specht ten goede komen. Vooral het bevorderen van

geleidelijke overgangen tussen bos en open veld en het handhaven van oude loofhoutopstanden spelen daarbij een belangrijke rol.

De aanwezigheid van de Groene Specht is relatief makkelijk vast te stellen, maar het territorium is groot. Mede daardoor wordt het aantal broedparen gemakkelijk overschat. Ook in de hier beschreven studie is hierdoor eerder sprake van overschatting dan van onderschatting. Desalniettemin kan gesteld worden dat de Huizereng relatief veel territoria van Groene Spechten telt. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de Huizereng een overgangsgebied is tussen bossen met oude loofbomen en open terrein.

Grauwe vliegenvanger

Ook de Grauwe Vliegenvanger is een soort van de Rode lijst (Van Beusekom et al. 2005). Het aantal Grauwe Vliegenvangers in Nederland daalde in de periode van 1985 tot 2002, maar lijkt sinds 2002 weer toe te nemen (op basis van het Broedvogel Monitoring Project; zie SOVON website). Het gemengde open karakter van de Huizereng is in principe geschikt voor deze soort.

Grauwe Vliegenvangers houden zich vooral op in bosranden en open bossen. Vanaf één of meerdere vaste uitkijkposten maken ze korte snelle vluchten achter vliegende insecten aan, die vaak in de lucht gevangen worden of van bladeren worden afgepikt. Grauwe vliegenvangers maken daarbij geen gebruik van een verstopplaats, maar zitten heel stil tot een geschikte prooi langs komt vliegen.

Appelvink

De Appelvink staat niet op de Rode Lijst, maar daalt wel in aantal. Volgens het Broedvogel Monitoring Project (SOVON) daalt het aantal Appelvinken sinds 1990 significant met <5% per jaar.

De Appelvink is een schuwe vogelsoort, die in tegenstelling tot veel andere zangvogels geen strikte territoriumgrenzen heeft (Vogelbescherming Nederland). Bovendien zoeken Appelvinken hun voedsel vaak op forse afstand van de broedplaats. Door het ouder en heterogener worden van bossen is de beschikbaarheid van geschikte broedgebieden bijzonder sterk toegenomen over de laatste decennia. Daarvan profiteerde de Appelvink en vrijwel alle bosgebieden in de oostelijke helft van Nederland zijn gekoloniseerd. Nu lijkt er echter een einde gekomen aan de toename. Het totale aantal is zelfs iets teruggelopen. In Nederland broeden nu zo'n 8.000 tot 10.000 paren.

In de Huizereng werden twee broedvogelterritoria aangetroffen. In het Spanderswoud (202 ha) zijn in 2005 acht territoria van Appelvinken geteld, d.w.z. een dichtheid van 1 per 25 ha. In de Huizereng is ongeveer 60 ha bosgebied; hieruit is de conclusie te trekken dat de dichtheid van de appelvink in het bosgebied van de Huizereng (1 per 30 ha) vergelijkbaar is met die in het Spanderswoud.

Kleine Bonte Specht

Het gaat goed met de Kleine Bonte Specht in Nederland. Volgens het Broedvogel Monitoring Project neemt de soort sinds 1990 significant toe met gemiddeld >5% per jaar. Het aantal broedvogelparen in Nederland wordt geschat op 4.500-5.000.

Kleine Bonte Spechten hebben een voorkeur voor loof- en gemengde bossen met zachte boomsoorten (berk, wilg, els en populier) en veel dood hout.

In de Huizereng zijn twee territoria van Kleine Bonte Spechten vastgesteld. Dat komt neer op een dichtheid van ongeveer 1 per 30 ha bosgebied. In het Spanderswoud is slechts één territorium van de Kleine Bonte Specht aangetroffen, d.w.z. een dichtheid van ongeveer 1 per 200 ha. In de Huizereng zaten dus relatief veel Kleine Bonte Spechten.

Grote Lijster

De aantallen Grote Lijsters in Nederland lopen terug, al is de mate waarin niet helemaal duidelijk (SOVON). Het slechtste scenario laat een forse afname zien, het meest positieve een slechts matige afname. In elk geval is duidelijk dat de door Grote Lijsters zo gewaardeerde oude landschappen onder druk staan. Het aantal broedvogel paren in Nederland wordt geschat op 13.000-17.000.

Typische fourageergebieden en broedvogelterritoria voor de Grote Lijster zijn graslanden (weilanden met koeien, parken, het gazon in de tuin). Wanneer er in de directe omgeving ook flinke loofbomen staan, is er een goede kans dat er één of enkele Grote Lijsters in de buurt te vinden zijn.

In de Huizereng (100 ha) zijn zes territoria van de Grote lijster aangetroffen, terwijl in het Spanderswoud tien territoria zijn vastgesteld. De dichtheid van de Grote Lijster in beide gebieden is dus ongeveer even groot. Wanneer alleen de Grote Lijsters in het bosdeel worden meegenomen, is de dichtheid van de Grote Lijster in de Huizereng hoger dan die in het Spanderswoud.

Niet broedvogels

De volgende soorten zijn waargenomen in de periode van dit onderzoek, maar voldoen niet aan de SOVON-criteria voor broedvogels: Wilde Eend, Koekoek, Wielewaal, Koperwiek, Sijs en Spreeuw.

Aangezien geen speciale afspraken gemaakt zijn ten aanzien van waarnemingen van niet-broedvogels, zijn deze slechts in enkele gevallen geregistreerd. Derhalve zijn de gegevens over niet-broedvogels louter kwalitatief van aard.

Zoogdieren

De volgende zoogdieren zijn waargenomen: ree, haas, konijn, eekhoorn, bosmuis en bosspitsmuis. Ook hier geldt dat geen speciale afspraken gemaakt zijn over het vastleggen van zoogdier waarnemingen en ook de zoogdierwaarnemingen zijn daardoor kwalitatief van aard.

AANBEVELINGEN VOOR TERREIN BEHEER

De Huizereng is relatief rijk aan broedvogels; het aantal soorten is redelijk. De aanwezigheid van dood hout in de bosdelen lijkt een positieve invloed te hebben op een aantal broedvogelsoorten (o.a. Matkop, Kleine Bonte Specht). Ook het gemengde landschapskarakter van het gebied (bos en open terrein) is gunstig voor een aantal vogelsoorten (bijvoorbeeld Tjiftjaf, Fitis, Grote Lijster, Groene Specht, Grasmus, Goudvink en Ransuil).

In de open terrein delen zijn ruiger begroeide delen relatief schaars. Waar mogelijk zouden dit soort gebiedjes moeten worden gecreëerd. Aan de zuidwestkant van de Huizereng is een relatief groot stuk bedekt met ‘productie’ sparren, met relatief weinig vogelsoorten. Wanneer de oppervlakte van dit sparrenbos zou worden verkleind ten gunste van ruigere overgangsgebiedjes, zou dit voor een aantal vogelsoorten gunstig zijn.

Verder verdient het aanbeveling in het kader van het soortbeschermingsplan akkerplanten meer aandacht te besteden aan het verbouwen van oorspronkelijke op de enge aanwezige gewassen, waaronder zadenrijke soorten. Deze maatregel zal zaadetende vogels aantrekken en kan de vestiging van soorten stimuleren.

In de Huizereng blijft dood hout zoveel mogelijk in het gebied

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Van Beusekom, R., Huigen, P., Hustings, F., de Pater, K. & Thisen, J. 2005. Rode lijst van de Nederlandse broedvogels. Tirion, Baarn

Bonte, A.J. de 2005. Akkerplanten in en om Utrecht. DLV Groen & Ruimte, Dronten.

Van Dijk, A. J. 2004. Handleiding Broedvogel Monitoring Project SOVON. (Broedvogelinventarisatie in proefvlakken). SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen

Jonkers, D.A. 2001. Broedvogels in 2000 op de Blaricummer- en Tafelbergheide. Uitgave 122. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum

Jonkers, D.A. 2006. Broedvogels van het Spanderswoud in 2005
Uitgave 157. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum.

Hustings, F. 2002. Groene Specht *Picus viridis* in SOVON Vogelonderzoek Nederland. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2002. – Nederlandse Fauna 5. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey-Nederland, Leiden: 296-297.

Hustings, F., Vergeer, J-W (redactie) 2002. Atlas van de Nederlandse broedvogels 1998-2000. KNNV Uitgeverij

GERAADPLEEGDE INTERNET SITES

IVN

http://www.ivnvechtplassen.org/ivn_vogels_park_bos/Groene_Specht_Picus-viridis.html

Vogelbescherming Nederland

<http://www.vogelbescherming.nl>

SOVON

<http://www.sovon.nl>

Appendices: territorium kaarten